

Saša Nedeljković*Odeljenje za etnologiju i antropologiju
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu*

sneljk@f.bg.ac.rs

Diskurzivne prakse o Karaševcima u jugoistočnoj Evropi u svetlu međunacionalnih odnosa*

Apstrakt: U radu je analiziran pokušaj konstruisanja dominantnog diskursa o Karaševcima u jugoistočnoj Evropi, odnosno međusobni odnos između diskurzivnih praksi o pomenutoj zajednici u različitim državama koje pokazuju interesovanje za nju. Ova etnička zajednica ima veliki simbolički, a time i politički potencijal koji se može upotrebiti za oživljavanje nacionalne mitologije zainteresovanih nacija. Kroz uporednu analizu naučnih rasprava i naučno-popularne literature učinjen je pokušaj da se prepoznaju, izdvoje i sistematizuju svi faktori, sredstva i strategije koji se u pomenutom smislu koriste. Posebno je praćena promena u upotrebi dominantnih paradigmi, tj. odnos između istorijskog i aistorijskog pristupa.

Ključne reči: Karaševci; jugoistočna Evropa; javni diskurs; enciklopedije; naučne rasprave; nacionalizam

Uvod

Identitet pripadnika malih etničkih grupa u jugoistočnoj Evropi često predstavlja dobar pokazatelj odnosa snaga među nacijama i kvaliteta međunacionalnih odnosa u regionu. Konkretna forma tog identiteta često je jedna od glavnih tačaka sporenja u odnosima među susedskim, tj. rivalskim nacijama. Mnoge od pomenutih etničkih zajednica ostale su „neraspoređene” (ili nesvrstane) tokom procesa konstruisanja nacija u jugoistočnoj Evropi, tako da su na neki način egzistirale izvan nacionalnih klasifikacija. One su, s jedne strane, predstavljale izvesnu anomaliju ili izuzetak koji su, ukazujući na ograničenja postojećeg sistema klasifikacije, predstavljale pretnju kako po ideju nacionalizma uopšte, tako i po ideju svake konkretne nacije. S druge strane, ove su zajednice svojim

* Članak je rezultat rada na projektu „Transformacija kulturnih identiteta u savremenoj Srbiji i Evropska Unija”, koji finansira Ministarstvo za nauku Republike Srbije pod brojem 177018.

funkcionisanjem van nacionalnih simboličkih sistema stalno provocirale nacionalne apetite za širenjem i proverom sopstvene moći privlačnosti. One su imale status potencijalnog plena koji jača polje napetosti između nacija i omogućava kompeticiju, a time i brusi nacionalnu retoriku neophodnu za održavanje nacionalnog identiteta. Veliki simbolički potencijal pomenutih zajednica se mogao upotrebiti za oživljavanje posustalih nacionalnih mitologija. Zbog toga je postojala snažna tendencija da se ti entiteti uključe u sistem, tačnije, da se priključe jednoj od nacija, a ta tendencija se tokom vremena pretvorila u jak politički pritisak. Identitetska formula takvih zajednica se tako konstruisala kroz međudejsvo većeg broja faktora, kako unutar same zajednice, tako i izvan nje. Uobičajeni model formiranja identitetske formule pomenutih zajednica uključuje bar dve, a često i više zainteresovanih okolnih nacija, koje pokušavaju da dokažu da imaju pravo na tu zajednicu, tj. da ta zajednica treba da bude smatrana delom njihove nacije (vidi Nedeljković 2007). Analizom istorijskih dokumenata pokušava se dokazati da je određena zajednica biološki i/ili kulturno deo određene nacije. Unutar svake od zainteresovanih nacija formira se dominantni javni diskurs u vezi s identitetom konkretne zajednice koji se, u većoj ili manjoj meri, prepoznaje na svim nivoima i u svim oblicima prenošenja znanja. Međutim, da bi se dominantni nacionalni diskurs proširio van nacionalnih granica, da bi se nametnuo međunarodnoj javnosti i imao konkretnog uticaja na rešavanje političkih pitanja u vezi s konkretnom zajednicom, neophodno je „nacionalnu istinu” učiniti kredibilnom, a ne samo agresivnom i sveprisutnom. Ona stoga mora biti zasnovana na argumentima, a mora biti i razumljiva i politički prihvatljiva kako međunarodnoj javnosti, tako i samim akterima. Zbog toga se sve zainteresovane nacije trude da se u tom procesu oslone ne samo na interese ili želje, odnosno na političku propagandu, nego i na autoritet nauke. U ovom radu ću, kroz primer karaševske etničke grupe u zapadnoj Rumuniji, pokušati da razmotrim osnovna obeležja takvog procesa, putem prepoznavanja, sistematizacije i definisanja osnovnih faktora i sredstava koji u tom procesu učestvuju. Osnovni cilj je da se prouči da li je, na koji način i u kojoj meri, proces istraživanja, saopštavanja rezultata istraživanja i prenošenja znanja o određenim etničkim grupama pod uticajem nacionalne ideologije, aktuelnih političkih programa i identitetskih obrazaca.

Budući da govore jednim starim dijalektom koji ih povezuje s istočnom Srbijom, Makedonijom i Bugarskom, da su katolici i da žive u Rumuniji, Karaševci su vekovima bili izloženi uticajima i pokušajima asimilacije od strane četiri nacije: bugarske, hrvatske, rumunske i srpske. Naučne zajednice, mada je ispravnije reći „zajednice istraživača” zato što nisu sva istraživanja uvek bila naučna, iz te četiri nacije bile su dugo, i još uvek su u velikoj meri, veoma autistične kada je reč o istraživanju ove etničke grupe. Istraživanja su obavljana za potrebe komunikacije unutar nacije, za jačanje sopstvenog nacionalnog identiteta ili za

oživljavanje nacionalne mitologije i, izuzev delimično na početku XX veka i tokom perioda socijalizma, nisu se zanimala za rezultate istraživanja iz drugih sredina. To je proizvelo velike i nepomirljive stavove o ovom naučnom problemu, dovodeći i do političkih podela unutar same karaševske zajednice. Danas se za naklonost pripadnika ove grupe bore uglavnom samo srpska i hrvatska nacija, iako je, bar kada je reč o pokazateljima na zvaničnim popisima stanovništva i o kulturnoj saradnji, hrvatska strana odnela ubedljivu pobedu: velika većina Karaševaca danas smatra da je hrvatske nacionalnosti, a karaševske institucije saraduju gotovo isključivo s institucijama iz Hrvatske (Cretan i dr. 2014). S ovom činjenicom ne miri se jedan deo karaševske inteligencije koji polazi od toga da se na taj način vrši nasilje nad tradicionalnom kulturom Karaševaca i nad „istorijskom istinom”.

Istorija sukoba između hrvatske i srpske nauke u vezi s etnološkim problemima, kroz drugačije ili suprotstavljene pristupe proučavanju etničkih grupa i nacija, pre svega Crnogoraca, Bošnjaka, Bunjevaca i Šokaca, jako je duga.¹ Istorija sukoba između dve nacionalne naučne zajednice korespondirala je sa sukobom političkih elita koje su uspele da ove naučne probleme politizuju do krajnjih granica. Sličan model postupanja nalazimo i u pogledu odnosa istraživača iz ove dve sredine prema Karaševcima u Zapadnoj Rumuniji.

Ovaj rad predstavlja prvu od nekoliko studija koje treba da ispituju mogućnosti istraživanja uticaja nacionalizacije na lokalnu zajednicu. Pitanja koja će biti istražena tiču se, u duhu teorija Ernesta Gellnera (Gellner 1994), Ivana Iliča (Iliča 1982) i Nikolaja Berđajeva (Berđajeva 1991), prilagođavanja lokalnog tradicijskog kulturnog obrasca nacionalnom modelu kulture i njegove politizacije.

Naučni i naučno-popularni diskurs o Karaševcima

Naučnoj i akademskoj zajednici ili javnosti Karaševci su poznati više od jednog veka. Za to vreme o njima je objavljen relativno veliki broj knjiga i članaka. Izvestan broj rumunskih, srpskih, hrvatskih i bugarskih autora, uz dodatak malog broja istraživača iz drugih sredina, bavio se Karaševcima, pretežno iz lingvističke, historiografske i etnografske perspektive. Do sada je objavljeno više pregleda starije literature o Karaševcima (Birta 1993; Radan 1994; Bara 2011; Cretan i dr. 2014; Hategan 2015 i dr). Ta starija literatura pretežno je bila usmerena ka pronalaženju izvora o poreklu Karaševaca, kao i ka prepoznavanju i izdvajanju bitnih elemenata iz njihove kulture koji bi mogli dovesti do rasvetljavanja njihove etnogeneze. Radovi iz te faze obeleženi su pokušajima da se Karaševci spolja, na osnovu objektivnih parametara, klasifikuju u skladu

¹ O nekim aspektima historiografskih sukoba po pitanju porekla Crnogoraca i Bošnjaka vidi u Nedeljković 2007.

sa postojećim etničkim klasifikacijama. Ta prva faza u istraživanju karaševske grupe obeležena je stoga i borbom za dokazivanje da su Karaševci u etničkom smislu deo jedne od postojećih, većih nacija u njenom okruženju: pre svega, srpske, hrvatske i bugarske. Vremenom se, međutim, pitanje etničkog porekla Karaševaca svelo na dilemu: da li su Karaševci, u etničkom smislu, Hrvati ili Srbi?²

Nakon II svetskog rata pitanje nacionalnog određenja Karaševaca u glavnim tokovima naučne misli bivše Jugoslavije donekle je ostavljeno po strani, budući da bi to bio potencijalni izvor međunacionalnih sukoba. Nakon raspada Jugoslavije to pitanje se intenziviralo i postalo od ključne važnosti. Slučaj Karaševaca imao je veliki simbolički potencijal za nacionalne identitete novih, tj. ponovo samostalnih nacija. Međutim, do sada nije prepoznat naučni potencijal problema karaševskog identiteta, preko kojeg je moguće uočiti i proučiti veći broj procesa koji se odvija unutar same naučne zajednice, odnosno unutar zajednice istraživača koji kreiraju dominantni diskurs o Karaševcima. Slučaj Karaševaca otkriva problem odnosa prema imperativu borbe za nacionalne interese u naučnim istraživanjima. Zbog toga je veoma važno i interesantno izvršiti komparativnu analizu koja bi pokazala da li se i kako interesovanje za Karaševce menjalo tokom vremena, odnosno kako se menjalo unutar svake od nacionalnih naučnih ili intelektualnih zajednica. Nedovoljno je poznato da li je, kako i u kojoj meri zvanična politika uticala na naučne (i druge) rasprave o ovoj temi. Nije, takođe, poznato kolika je i kakve vrste je prisutnost Karaševaca u okvirima intelektualne, naučne i/ili akademske javnosti zainteresovanih zemalja, odnosno kakvim se predstavama o Karaševcima barata u naučnim i naučno-popularnim studijama. Zato je cilj ove rasprave da sistematizuje i analizira novije radove o ovoj grupi koji se bave istorijom, kulturom i identitetom Karaševaca, kao i društvenim procesima u vezi sa njima. Potrebno je prepoznati i sistematizovati različite izvore znanja o Karaševcima, tj. prepoznati i sistematizovati različita sredstva putem kojih se pokušava uticati na dominantni nacionalni javni diskurs o Karaševcima. Naročito je bitno saznati na koji način se naučno interesovanje za Karaševce razvijalo tokom poslednjih decenija, i kakvi su se teorijsko-metodološki okviri, teorijski koncepti i analitička sredstva koristili kako bi se na ta interesovanja reagovalo. Da li su, kako i u kojoj meri novija istraživanja Karaševaca evoluirala u odnosu na starija istraživanja? Da li je došlo do sužavanja interesovanja na pojedine probleme karaševske istorije i kulture, ili do širenja ranije postojećih interesovanja? Da li se povećao ili smanjio broj zainteresovanih aktera za istoriju i kulturu Karaševaca? Da li su se, kako, koliko i zašto promenili stavovi pojedinih nacionalnih naučnih tradicija o problemu Karaševaca?

² Možda je najviši izraz ova polemika dobila tokom avgusta 1929. godine na stranicama Politike. Tada su jedan drugome slali otvorena pisma Petar Vlašić, zagovornik hrvatske teorije o etničkom poreklu Karaševaca, i Jovan Erdeljanović, zagovornik srpske teorije (vidi Vlašić 1929; takođe Erdeljanović 1929).

Vremenska granica između starijih i novijih studija ne može precizno biti određena. Ona donekle može (i mora) korespondirati s pojačanim interesovanjem za Karaševce, krajem osamdesetih godina prošlog veka, ali i s prepoznavanjem značaja i usvajanjem zapadnih antropoloških teorijskih okvira i analitičkih sredstava uz pomoć kojih su donekle uvedene nove naučne paradigme i proširena teorijska perspektiva.

Jedna od osnovnih hipoteza biće da su istraživanja Karaševaca jako politički obojena, odnosno da podržavaju interese nacije u kojima nastaju. To znači da je u tekstovima o Karaševcima moguće prepoznati uticaj dominantnog nacionalnog javnog diskursa. Veza između vladajućeg javnog diskursa u nacijama koje su zainteresovane za Karaševce, s jedne strane, i naučnog i naučno-popularnog diskursa u tim nacijama, s druge strane, biće proučena indirektno. Posmatraće se koliko se stavovi u naučnim i naučno-popularnim studijama poklapaju sa stavovima zvaničnih nacionalnih institucija, tj. koliko su u skladu s nacionalnim interesima, odnosno koliko su rezultati naučnih studija u okviru jedne nacije međusobno koherentni.

Naučne i istraživačke studije

Jedine (uslovno rečeno) novije naučne radove, koji su do sada u Srbiji objavljeni o Karaševcima, napisali su Petar Vlahović, profesor etnologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu; Mirjana Maluckov, muzejski savetnik u Vojvođanskom muzeju u Novom Sadu i Biljana Sikimić, naučni savetnik s Balkanološkog instituta SANU. Vlahović (Vlahović 1994) je pokušao da u opštim crtama zahvati karaševsko poreklo, kulturu i identitet, u svojim stavovima ostajući odmeren i uzdržan. Njegov rad ne predstavlja naročito značajan doprinos u pogledu analize konkretnih manifestacija identiteta, ali je ipak važan jer predstavlja prvu etnološko-antropološku teorijsku kontekstualizaciju etniciteta karaševske zajednice na srpskom i hrvatskom jeziku. Maluckov je dala pregled rumunske literature o Karaševcima i izvršila analizu svečane ženske nošnje kod Karaševaca (Maluckov 1994; Maluckov 2000). Ona se takođe uzdržala od bilo kakvih previše smelih ili nacionalnim žarom obojenih konstatacija, usmeravajući se isključivo na opipljive materijalne dokaze koji zahtevaju dodatnu analizu i tumačenja. Najdalje što je u tom smislu otišla jeste da tvrdi da je nesumnjivo reč o slovenskom stanovništvu. Biljana Sikimić je pažnju posvetila sakralnim funkcijama karaševskog govora, odnosno izgledom karaševskih grobalja i njihovim značajem za očuvanje karaševskog govora (Sikimić 2017). Ona se nije dublje upuštala u rešavanje pitanja karaševskog identiteta. Osim pomenutih radova, etnološka, sociološka, politikološka, historiografska i antropološka grana srpske naučne zajednice nije proizvela nijedan noviji naučni rad o Karaševcima.

S druge strane, u malobrojnim izdanjima zvaničnih državnih institucija u Srbiji pitanja identiteta su od ključne važnosti. U pomenutim izdanjima Karaševci se smatraju Srbima, a ta uverenja se baziraju isključivo na tumačenju starijih istorijskih dokumenata i lingvističkih procesa (Cerović 1997). Izvestan doprinos razumevanju Karaševaca daje sociološkinja Vesna Radojlović sa sajta „Zaveštavanje predaka”. Ona u članku „Srbi katolici: istorijske i društvene okolnosti djelovanja Srba katolika” (Radojlović 2016) deluje kao prilično upućena u istoriju Karaševaca, ali i u savremene identifikacijske procese u Karaševu. Međutim, njeni se radovi ne mogu smatrati naučnim, već više nacionalno propagandnim. Ipak, ona daje važne informacije koje nije moguće naći u literaturi, pa ni na terenu. Prema njoj, Hrvati su počeli s propagandom među Karaševcima 1935. godine preko slanja propagandnih knjiga rimokatoličkoj zajednici u Rumuniji. Ta propaganda je prestala 1936, da bi se zatim obnovila tek 1977. preko tadašnjih bogoslova, a kasnijih katoličkih sveštenika u Karaševu.

Hrvatska historiografija, etnologija i lingvistika pokazale su poslednjih godina znatno veći interes za ovu temu. Iako su same analize u tim radovima korektne, u naslovima radova, pa donekle i u sadržaju, jasno se ističe da je reč o hrvatskoj subetničkoj ili subnacionalnoj grupi, što ponekad dobija ton otvorene borbe za nacionalne interese. Castilia Manea-Grgin, docentkinja s Odsjeka za romanistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu, u nekoliko svojih radova govori o Karaševcima kao o jednoj od tri grane Hrvata u Rumuniji (uz Šokce i Turo-poljce; Manea Grgin 2004; Manea Grgin 2008; takođe Manea Grgin 2012). U nekim svojim prezentacijama ona se, prilikom zagovaranja teze da su Karaševci Hrvati, oslanja isključivo na rezultate popisa stanovništva, kao i na činjenicu da su, od svih državnih velikodostojnika, jedino predstavnici hrvatskih vlasti boravili među Karaševcima³. Ona problem identiteta Karaševaca posmatra kroz njegovu subjektivnu dimenziju (samopripisivanje) i kroz formalno-pravne parametre (izjašnjavanje na popisu), tumačeći karaševski nacionalni identitet u skladu sa savremenim teorijama o nacionalizmu, po kojima je nacionalni identitet proizvod konstrukcije i nacionalne mitologije, i za koji stvarno etničko poreklo nije od presudnog značaja. Mario Bara, s Instituta za migracije i narodnosti iz Zagreba, polazi u naslovu od teze da je reč o (skrivenoj ili zaboravljenoj) hrvatskoj manjini u Rumuniji, ali prilično korektno daje prikaz svih mogućih istorijskih pretpostavki, i dovoljno objektivno pristupa analizi kulturnog arsenala Karaševaca (Bara 2011). On se pretežno bavio karaševskom „dijasporom” u Srbiji, odnosno posledicama iseljavanja Karaševaca u Vojvodinu. U svom je radu nagovestio potencijalni značaj komparativnih analiza (Karaševci – Bunjevci), koje bi možda u budućnosti mogle dovesti do novih saznanja o poreklu Kara-

³ <http://www.docfoc.com/croats-serbs-or-simply-karasevci-three-ethnical-national-identities-within>.

ševaca. Lingvista Marko Samardžija, sa Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, posvećuje pažnju Karaševcima u sklopu svojih razmatranja o Hrvatima izvan Hrvatske (Samardžija 2004). Njegov prilog o njima je vrlo štur, gotovo enciklopedijski, i zasniva se na istraživanjima drugih autora. Osim što unapred prihvata teze drugih autora o njihovoj nacionalnoj pripadnosti, on pominje da je njihov govor timočki, ne upuštajući se u dublja razmatranja po tom pitanju. Kratku belešku o Karaševcima možemo naći i kod Vesne Vulić (Vulić 1998), lingvistkinje i dijalektološkinje, docentkinje na Hrvatskim studijama Sveučilišta u Zagrebu, s tim da ni ona ne daje doprinos razumevanju ovog problema, već samo kratku informaciju i prikaz. Stjepan Krpan, pišući o Hrvatima u rasejanju, daje zapise i o Karaševcima (Krpan 1988). Značajni su doprinosi u tom smislu i Vesne Bedeković (Bedeković 2008), docentkinje s Visoke škole za menadžment u Virovitici, inače pedagoškinje, koji se u nešto većoj meri dotiče identiteta, i Ivane Olujić (Olujić 2007), docentkinje s Odsjeka za romanistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, koji primarno predstavlja razmatranje o lingvističkim karakteristikama Karaševaca.

Tim rumunskih istraživača s Univerziteta u Temišvaru, koji čine geografi i politikolozi Cretan, Kun i Vesalon, jedini je do sada prišao problemu Karaševaca sa stanovišta politike identiteta. Ovaj tim stoji na pozicijama da je hrvatska osnova karaševskog identiteta konstruisana i prilagođena političkoj upotrebi. Do takvog zaključka ovaj tim dolazi, između ostalog, preko detaljne analize rezultata popisa stanovništva u Rumuniji od kraja XIX veka do 2011. godine, i kroz analizu međudejstva manjinske politike u Rumuniji i politike davanja državljanstva u Hrvatskoj posle 1990. godine (Cretan i dr. 2014). Pokazatelji stava rumunske nauke o Karaševcima moraju se tražiti posredno, jer direktnih nema mnogo. Jedan od zaključaka, koji se može izvući na osnovu takvih pokazatelja, jeste da rumunska politikologija definitivno ne dovodi u vezu Karaševce s Bugarima, jer ih u sklopu proučavanja bugarske manjine u Rumuniji uopšte ne pominje (Barbu i dr. 2015).⁴ Od karaševskih autora koji daju značajniji doprinos u naučno-istraživačkom smislu treba izdvojiti samo lingviste Milju Radana i Milijanu Radmilu Uskatu Radan s Univerziteta u Temišvaru. Milja Radan se dosta doticao istorije i identitetskih procesa, čvrsto stojeći na srpskim „pozicijama”, ističući u prvom redu lingvističke dokaze i pojedine kulturne komplekse, poput *slavenja* (vidi, npr. Radan 1994). Radan Uskatu se zadržala na bavljenju običajima i filologijom (Radan Uscatu 2014). Od istraživačkih radova, radova koji nisu opterećeni teorijsko-metodološkim pitanjima i visokim zahtevima naučnog postupka, iz pera Karaševaca treba izdvojiti monografiju Ivana Birta (Birta 1993) i Petra Hategana (Hategan 2015). Obojica su dali preglede starije

⁴ U ovoj studiji nisu korišćeni svi izvori i sva postojeća literatura o Karaševcima na rumunskom jeziku. Moguće je da bi uz njihovo korišćenje mnogi zaključci izneseni u ovim priložima bili drugačiji.

literature o Karaševcima, preglede različitih teorija o njihovom poreklu, ali su uradili i određene lingvističke analize, odnosno prikazali neke od karaševskih narodnih umotvorina. Hategan, inače lektor hrvatskog jezika na Univerzitetu u Bukureštu i profesor hrvatskog jezika u osnovnoj školi u Karaševu, istovremeno i predsednik Demokratskog saveza Hrvata u Rumuniji, Karaševce naziva Hrvatima iako ne može da stane iza bilo koje teorije o njihovom poreklu. Među malobrojnim novijim radovima o Karaševcima na bugarskom jeziku može se izdvojiti i rad Krasimira Kančeva, nastavnika istorije u gimnaziji u Šumenu, koji se zadržava na istorijskim razmatranjima o poreklu Karaševaca (K"nhev 2016). Ovaj rad spada u naučno-popularnu literaturu.

Enciklopedije

U skorije vreme pojavilo se, pored naučnih radova, i mnogo enciklopedijskih odrednica ili internet stranica koje govore o Karaševcima. U njima nalazimo prikaze karaševske zajednice koji sadrže i informacije o njenoj istoriji, ali i informacije o savremenim identifikacijskim procesima. Ti prikazi su bazirani na interpretacijama starije literature o Karaševcima. Budući da dolaze iz različitih sredina, prikazi se razlikuju u mnogim bitnim stvarima. U poređnom analizom tih jedinica moguće je utvrditi u kojoj meri su politizovane.

Srbija još nema veliku nacionalnu enciklopediju (*Srpska enciklopedija*) kao većina evropskih država, tj. ona još uvek nije završena, tako da ne znamo kakav će u toj enciklopediji biti prikaz karaševske zajednice, i da li će ta enciklopedija uopšte sadržavati odrednicu o Karaševcima. Međutim, u Srbiji je objavljeno nekoliko opštih enciklopedija i nekoliko stručnih enciklopedija o narodima sveta. U *Maloj Prosvetinoj enciklopediji*, koja ima nekoliko izdanja, do kraja sedamdesetih godina XX veka Karaševci se ne pominju, iako se, što je zanimljivo, pominje reka Karaš. U izdanju iz 1978. godine u ovoj enciklopediji se veoma kratko kaže da su Karaševci (Krašovani) narod jugoslovenskog porekla. Izdanje iz 1986. godine donosi o Karaševcima nepromenjenu informaciju. Godine 2008. izašla je *Enciklopedija srpskog naroda* u izdanju Zavoda za udžbenike i nastavna sredstva. U njoj stoji da su Karaševci mala etnička grupa srpskog porekla koja je došla iz oblasti oko reke Timok, i koja je pod uticajem katoličke crkve prešla iz pravoslavlja u katoličanstvo. Takođe se navodi da karaševski govori pripadaju srpskim štokavskim dijalektima ekavskog tipa, i da su Karaševci sačuvali neke kulturne elemente iz svoje prapostojbine, poput slave. Što se stručnih enciklopedija tiče u Srbiji su, prethodnih decenija, objavljene dve velike etnološke enciklopedije naroda sveta. Jednu je napisao već pomenuti Petar Vlahović, profesor Univerziteta u Beogradu i član Crnogorske akademije nauka i umetnosti (Vlahović 1984), a drugu nezavisni istraživač narodnih običaja i

popularizator etnološke nauke, etnolog Mile Nedeljković (Nedeljković 2000). Obojica su u svoj leksikon ubacili i odrednicu „Krašovani”. Dok je Nedeljković črvsto stajao na poziciji da su Karaševci etnički Srbi, te da je njihova kultura srpska, Vlahović nijednom rečju nije takvu mogućnost pomenuo. On je stajao na stanovištu Jovana Erdeljanovića, koji je pisao da je reč o najstarijem slovenskom sloju koji pokazuje neke sličnosti sa Srbima u Banatu. U srpskoj verziji Wikipedije prikaz Karaševaca je takođe prilično uzdržan, i gotovo u celini se poklapa s engleskom verzijom, s tim što se ističe da se oko pola procenta Karaševaca izjasnilo da je srpske nacionalnosti, odnosno da je 11 osoba izjavilo da u kući govori srpski jezik.⁵ Ističe se, međutim, da Karaševci potiču iz Timočke krajine. Veći broj nacionalističkih ili manje kritičkih sajtova u Srbiji proglašava ovu zajednicu za srpsku, nazivajući ih „zaboravljenim banatskim Srbima”⁶. Pod odrednicom „Srbi u Rumuniji” u srpskoj verziji Wikipedije stoji kratka informacija da je pitanje Krašovana, kao katoličkih Srba, još uvek otvoreno.⁷ Srpsko-hrvatska verzija Wikipedije Karaševce smatra jednom skupinom koja je nacionalno podeljena. Tamo piše da su velika većina Karaševaca Hrvati katoličke veroispovesti, dok manji deo uz granicu sa Srbijom predstavlja „Timočanske Srbe”. Oni, po tome, govore hrvatskim jezikom, a torlački govor su primili od Srba i Bugara⁸. Kada daje informacije o Klokoću, jednom od karaševskih sela, ovo Wikipedijino izdanje samo navodi broj stanovnika i nadmorsku visinu mesta⁹. Zanimljiv je pokušaj u okviru srpske Wikipedije da se pod odrednicom „Kraš Severin” (okrug u kome žive Karaševci) izvrši slobodna interpretacija rezultata popisa stanovništva. Piše da se u toj oblasti 2002. godine 1,9% stanovnika izjasnilo kao Karaševci, a 1,8% kao Srbi; Hrvati se uopšte ne pominju, iako svi drugi izvori pominju da je tada bilo znatno više onih koji su se izjasnili kao Hrvati, nego kao Karaševci¹⁰.

⁵ <https://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%88%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8>.

⁶ <http://vidovdan.org/2016/09/25/karasevci-krasovani-zaboravljeni-banatski-srbi/>.

⁷ [http://www.novosti.rs/vesti/planeta.301.html:461873-U-Rumuniji-sve-manje-Srba](https://sr.wikipedia.org/sr-el/%D0%A1%D1%80%D0%B1%D0%B8_%D1%83_%D0%A0%D1%83%D0%BC%D1%83%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B8.Slavomir%20Gvozdenovi%20c, poslanik u parlamentu u Rumuniji i predstavnik Srba u Rumuniji, u dva intervjua za medije u Srbiji priča o položaju Srba u Rumuniji, ali ne spominje nijednom rečju Karaševce. Indirektno se mogu prepoznati u izjavi da se mnogi Srbi u Rumuniji ne izjašnjavaju kao Srbi (vidi (<a href=); <http://www.politika.rs/sr/clanak/330412/Srbi-u-regionu/Sve-ih-manje-polozaj-im-sve-bolji>).

⁸ <https://sh.wikipedia.org/wiki/Kra%C5%A1ovani>.

⁹ https://sh.wikipedia.org/wiki/Clocotici,_Lupac.

¹⁰ https://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%88-%D0%A1%D0%B5%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BD_

Hrvatska leksikografija pokazuje neke sličnosti sa srpskom kada je reč o pomenima Karaševaca, ali postoje i izvesne razlike. Do 90-tih godina prošlog veka pisci hrvatskih enciklopedija ili ne pominju Karaševce, ili pisanje odrednica o njima prepuštaju kolegama iz Srbije. *Enciklopedija Leksikografskog zavoda* iz 1959. ne pominje Karaševce. Isti je slučaj i s *Općom enciklopedijom Leksikografskog zavoda* iz 1978. i 1988. godine. *Enciklopedija Jugoslavije* iz 1962. godine, koja predstavlja projekat Leksikografskog zavoda FNRJ iz Zagreba pod vodstvom Miroslava Krleže, na osnovu radova Živojnovića, Erdeljanovića, Niderlea i Moskovljevića (tri srpska i jedan češki naučnik), donosi informacije da su Krašovani mala i izolovana južnoslovenska grupa čiji govor pripada kosovsko-resavskoj grupi, i za koju se misli da potiče od doseljenika iz jugoistočnih srpskih krajeva. Tamo se takođe kaže da je u ovoj grupi katoličanstvo učvršćeno tek u 17. veku, i da je tokom 15. veka u karaševsku oblast bilo doseljavanje stanovništva iz Bosne. U ovoj enciklopediji stoji da su Karaševci neke ikavske oblike primili preko katoličke crkve i crkvene književnosti, kao i da imaju porodičnu, tj. kućnu slavu (*slavenje*).¹¹ Promena u percepciji Karaševaca u hrvatskoj leksikografiji vidljiva je tek sa pojavom *Hrvatske enciklopedije* (1999–2009). U njoj se Karaševci nazivaju Karaševskim Hrvatima, tj. Hrvatima u Rumuniji koji su nastanjeni u oblasti Karaš-Severin¹². Dok srpska sadrži samo jednu direktnu odrednicu o Karaševcima, hrvatska redakcija Wikipedije sadrži više njih: „Karaševski Hrvati”, „Karaševo” i „Karaševski dijalekt”. Pod odrednicom „Karaševski Hrvati” u hrvatskoj Wikipediji piše da je reč o hrvatskoj iseljeničkoj grupi¹³. Izbegnuta su nagađanja o mogućem regionalnom poreklu, ali je istaknuto da karaševski govor nije ekavski, tj. da „ne pripada srpskom jezičnom arealu”. Pod odrednicom „Karaševo” u istoj enciklopediji stoji da u Karaševu žive Hrvati zvani Krašovani¹⁴. Zanimljivo je, međutim, da pod odrednicom „Karaševski dijalekt” stoji tekst koji donekle dezavuiše ono što je rečeno u prethodne dve odrednice o Karaševcima. Tamo piše da je govor Hrvata Karaševa srodan govoru pravoslavnih Srba u Svinjici, i da pripada grupi torlačkih govora. Takođe, piše da se smatra da Karaševci potiču sa donjeg toka Timoka¹⁵. Bosanska Wikipedia je po formulacijama u vezi s Karaševcima ve-

(%D0%BE%D0%BA%D1%80%D1%83%D0%B3.

¹¹ Enciklopediju Jugoslavije srpski nacionalisti smatraju proizvodom hrvatske nacionalne propagande, dok su je hrvatski nacionalisti tokom poslednje decenije prošlog veka spaljivali jer su smatrali da je projugoslovenska (vidi https://sh.wikipedia.org/wiki/Enciklopedija_Jugoslavije). Na osnovu odrednice o Karaševcima ne bi se moglo reći da je ova enciklopedija širila hrvatsku propagandu.

¹² <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=33778>.

¹³ https://hr.wikipedia.org/wiki/Kara%C5%A1evski_Hrvati.

¹⁴ <https://hr.wikipedia.org/wiki/Kara%C5%A1evo>.

¹⁵ https://hr.wikipedia.org/wiki/Kara%C5%A1evski_dijalekt.

oma slična hrvatskoj Wikipediji. Na njoj piše da su Karaševci hrvatska etnička grupa koja živi u Rumuniji, a vodi poreklo iz Turopolja¹⁶. Poput mnogih srpskih, i mnogi hrvatski sajtovi s naglašenom nacionalnom notom otvoreno i nekritički prisvajaju ovu grupu. To isto čini se i na sajtu Matice Hrvatske, Ustaškog pokreta, ali i na sajtu Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata.

Ministarstvo nauke i prosvete u Rumuniji je izdalo studiju o istoriji i tradiciji manjina u Rumuniji, u kojoj se Karaševci posmatraju kao jedna od hrvatskih grupacija (Nicoara 2005). Čak se i njihov govor naziva starim hrvatskim govorom. Isti pristup, koji se očigledno temelji na pravno-formalnom principu izjašnjavanja stanovništva, sledi i rumunska studija o javnim politikama u oblasti manjina (Chiriac 2005). Po njoj se broj Hrvata u Rumuniji poklapa s brojem onih koji su se tako izjasnili na popisu, što znači da su hrvatskim imenom obuhvaćeni i Karaševci. Pod odrednicom „Etničke zajednice u Rumuniji” Wikipedija na rumunskom Karaševce smatra Hrvatima¹⁷. Pod odrednicom „Hrvati u Rumuniji” ista verzija Wikipedije Karaševce svrstava u Hrvate¹⁸. Pod odrednicom „Clocotici” (Klokotić) sledi se u Wikipediji ista logika i navodi se da je reč o mestu u kojem pretežno žive Hrvati, i da je to mesto izloženo depopulaciji zbog iseljavanja mladih u Hrvatsku i zapadnu Evropu¹⁹. Manje pravno-formalni, a više etnološki pristup, neguje se pod odrednicom „Karaševci” (Carasoveni), pa se tako ta zajednica označava slovenskom grupom katoličke veroispovesti koja govori kosovsko–resavskim govorom²⁰. Ovakve (etnološki obojene) informacije daju i drugi rumunski sajtovi koji imaju enciklopedijski karakter²¹. Rumunska enciklopedija (*Enciclopedia Romaniei*) ne pominje Karaševce. Bugarska enciklopedija iz 1936. godine nema odrednicu o Karaševcima (Dančov”/Dančov” 1936). Bugarska Wikipedija Karaševce naziva „Krašoveni” ili „Krašovanite”, i ništa ne govori o njihovoj nacionalnoj pripadnosti, osim da ima onih koji se na popisima izjašnjavaju kao “Krašovani”.²² Kada je o poreklu Karaševaca reč, bugarska Wikipedija navodi samo srpsku i bugarsku teoriju o poreklu, jasno razdvajajući Karaševce od Turopoljaca. Međutim, pod odrednicom „Banatski Bugari”, bugarska Wikipedija doslovno piše da se naziv Banatski Bugari ne odnosi na Krašovane, koji jesu katolici bugarskog porekla, ali su zbog hrvatskog kulturnog i crkvenog uticaja evoluirali u posebnu slo-

¹⁶ https://bs.wikipedia.org/wiki/Kara%C5%A1evski_Hrvati.

¹⁷ https://ro.wikipedia.org/wiki/Comunit%C4%83%C8%9Bi_etnice_%C3%AE_n_Rom%C3%A2nia.

¹⁸ https://ro.wikipedia.org/wiki/Croa%C8%9Bii_din_Rom%C3%A2nia.

¹⁹ https://ro.wikipedia.org/wiki/Clocotici,_Cara%C8%99-Severin.

²⁰ <https://ro.wikipedia.org/wiki/Cara%C8%99oveni>.

²¹ <http://ro.unionpedia.org/Cara%C8%99oveni>.

²² <https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%88%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%B8>

vensku etničku grupu²³. Pod odrednicom “Bugari u Rumuniji”, u Wikipediji na bugarskom jeziku stoji da su katolički Krašovani torlačkog dijalekta ponekad smatrani Bugarima, tj. da su bugarskog porekla, ali su izgubili svoj bugarski identitet zbog hrvatskog identiteta. U Austrougarskoj su, piše dalje, smatrani Bugarima²⁴. Nemačka verzija Wikipedije ih naziva “Kraschowaner”, i navodi da je reč o južnoslovenskoj grupi čijih se 207 pripadnika 2002. godine izjasnilo kao Krašovani, za razliku od 1992. kada se tako izjasnilo 2775 osoba u karaševskoj oblasti. Većina pripadnika grupe se, piše dalje, danas izjašnjava kao Hrvati²⁵. Jezik im se smešta u timočku grupu, kojim, kako se kaže, pričaju ljudi i na jugu Srbije, u Makedoniji i u Bugarskoj. Pod odrednicom „Carasova“ nemačka Wikipedija pominje da su stanovnici karaševskih sela poznati kao Krašovani, a rezultati popisa stanovništva su prikazani tako kao da su se svi stanovnici Karaševa izjasnili kao Krašovani, tj. Hrvati su utopljeni u Krašovane²⁶. U engleskoj redakciji Wikipedije Karaševci se označavaju kao “Krashovani”. Tamo piše da je reč o južnoslovenskoj zajednici čiji se pripadnici većinom izjašnjavaju kao Hrvati, a njihov govor se smešta u torlačku grupu govora, tj. smatra se podtipom srpskog jezika²⁷. U istoj redakciji Wikipedije, ali pod odrednicom “Hrvati u Rumuniji”, nalazimo još više razrađenu ideju koja se nagoveštava i pod odrednicom “Krašovani”. Tu piše da su se Karaševci počeli izjašnjavati kao Hrvati pod uticajem raznih socijalnih, ekonomskih i političkih faktora, i da se na to odlučuju i zbog pažnje koju im pridaje Hrvatska, naročito u formi davanja hrvatskog državljanstva²⁸. U istom duhu pisano je o Karaševcima i pod odrednicom “Carasova”²⁹. Ali, pod odrednicom “Lupac”, engleska Wikipedija govori da je reč o opštini koju pretežno naseljavaju Krašovanski Hrvati (*Krashovani Croats*)³⁰. U italijanskoj verziji Wikipedije stoji da su Karaševci slovenska katolička etnička grupa koja govori kosovsko-resavskim govorom. Većina se, dalje stoji, danas izjašnjava kao Hrvati³¹. U francuskoj Wikipediji piše da je reč o slovenskoj etničkoj grupi koja je bliska Hrvatima³². Mađarska Wikipedija veoma iscrpno obrađuje problem Karaševaca (*Krassovanok*), podrobno opisujući sve postojeće

²³ https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%B8_%D0%B1%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8

²⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/Bulgarians_in_Romania.

²⁵ <https://de.wikipedia.org/wiki/Kraschowaner>.

²⁶ <https://de.wikipedia.org/wiki/Cara%C8%99ova>.

²⁷ <https://en.wikipedia.org/wiki/Krashovani>.

²⁸ https://en.wikipedia.org/wiki/Croats_of_Romania.

²⁹ <https://en.wikipedia.org/wiki/Cara%C8%99ova>.

³⁰ <https://en.wikipedia.org/wiki/Lupac>.

³¹ <https://it.wikipedia.org/wiki/Cara%C8%99oveni>.

³² <https://fr.wikipedia.org/wiki/Carashov%C3%A8nes>.

teorije o njihovom poreklu. Predstavlja ih kao južnoslovensku grupu katoličke veroispovesti³³. Ruska verzija Wikipedije govori o Karaševcima kao o maloj hrvatskoj etničkoj grupi u Rumuniji, ističući da je to drevna hrvatska dijaspora koja potiče iz Turopolja i bosanske Srebrenice³⁴. Holandska Wikipedija stoji na istim pozicijama, govoreći o Karaševcima (*Krasjovanen*) kao o hrvatskom narodu, tj. kao o narodu koji je poreklom iz Hrvatske³⁵. Međutim, na istom, holandskom jeziku, pod odrednicom “Carasova” stoji informacija koja je potpuno suprotna informaciji koja se dobija pod odrednicom “Krasjovanen”. Ovde stoji da su Karaševci pre nekoliko vekova došli sa juga Srbije, da se ponekad nazivaju i “Srbi Krašovani”, ali da sami Krašovani ne vide sebe kao Srbe, Bugare ili Hrvate. Posle 1989. godine, piše dalje, Krašovani su počeli iz političkih, ekonomskih, kulturnih i socijalnih razloga da se izjašnjavaju kao Hrvati. Danas ih Hrvatska smatra Hrvatima, dok ih je srpska vlada, kaže se na kraju, napustila³⁶. Internacionalno udruženje *Slavialand*, sa sedištem u Helsinkiju, koje ima za cilj stvaranje kulturne unije među Slovenima, u naslovu odrednice o Karaševcima najopštije klasifikuje Karaševce kao Hrvate, ali ih u tekstu naziva južnoslovenskom grupom koja govori timočkim govorom, i koja se zbog političkih interesa priklonila hrvatskoj naciji³⁷. *Ciklopedija* preuzima gotovo identičan tekst o Karaševcima s engleske verzije Wikipedije, gde se navode rezultati sa popisa 2002. godine. Implicitno se saopštava da je većina Karaševaca izabrala da budu Hrvati³⁸. *Slajder* enciklopedija donosi informaciju da su Karaševci (*Krashovani*) etnički Srbi koji žive u Karaševu³⁹.

Sami Karaševci imaju nekoliko internet sajtova. Na jednom se propagira hrvatstvo među Karaševcima i saradnja s Hrvatima i Hrvatskom, forsira se upotreba književnog hrvatskog jezika, mada se sami Karaševci ne nazivaju Hrvatima, već isključivo karaševskim Hrvatima⁴⁰. Drugi sajt pripada *Zajedništvu Hrvata u Rumunjskoj*, gde se dvojezično (na rumunskom i hrvatskom) piše o delovanju ove zajednice, ali i o drugim događajima koji mogu biti od važnosti za Karaševce. Ni ovde se Karaševci nikada ne nazivaju samo „Hrvati”, nego uvek

³³ <https://hu.wikipedia.org/wiki/Krassov%C3%A1lnok>.

³⁴ <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%88%D0%B5%D0%B2%D1%86%D1%8B>

³⁵ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Krasjovanen>.

³⁶ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Cara%C8%99ova>. Na kraju ove odrednice, kao ni u slučaju prethodne, ne navodi se na osnovu kojih izvora je izveden zaključak.

³⁷ <http://slavia-slavialand.tripod.com/slavialand14/slavialand14.html>.

³⁸ <http://www.cyclopaedia.info/wiki/Krasovani>. Tekst je preuzet u novembru 2016. godine. Nakon toga više nije bilo moguće pristupiti stranici.

³⁹ <http://www.slider.com/search.html?s=&q=krasovani>. Nakon novembra 2016. ova odrednica se više ne nalazi na u enciklopediji.

⁴⁰ <http://www.carasova.net/>.

„karaševski Hrvati”, i podvode se pod hrvatsku naciju ili manjinu u Rumuniji⁴¹. Sajt www.karasevci.ro ima verzije na nekoliko jezika, a tekstovi su uglavnom na rumunskom. Ovaj sajt daje pregled starih dokumenata i tekstova o prošlosti Karaševaca ne određujući Karaševce u nacionalnom smislu.

Analiza

U okviru svake nacije (pre svega u okvirima nacija koje su zainteresovane za problem Karaševaca) po pitanju odnosa prema Karaševcima moguće je prepoznati nekoliko sredstava ili medija. Iza svakog od tih medija stoje odgovarajući faktori, interesne grupe ili načini mišljenja, koji pokušavaju da ostvare svoje interese. Kao prvo, postoje monografije (najčešće kapitalne) koje je objavila neka od državnih institucija (neko ministarstvo ili neko državno izdavačko preduzeće); kao drugo, postoje naučne studije priznatih naučnih istraživača ili naučnih institucija; treće, imamo monografije nezavisnih istraživača, nezavisnih intelektualaca ili istraživača amatera (istraživača entuzijasta), koji nisu vezani za zvanične naučne ili državne institucije; četvrto, slobodne elektronske enciklopedije koje se formiraju od strane široke zajednice zainteresovanih aktera⁴²; peto, postoje enciklopedije koje kreiraju manje-više jasno politički profilisani subjekti. Ovi različiti faktori usmereni su na različite segmente javnosti, tj. njihove su poruke upućene različitoj publici i imaju različitu svrhu. Ipak, svi oni u određenoj meri kreiraju dominantni javni diskurs o Karaševcima. S druge strane, vidimo kako se preovlađujući stav u društvu nameće svakom od tih faktora.

Klasifikujući pomenute faktore prema umerenosti, neutralnosti, doslednosti, teorijskoj zasnovanosti i „objektivnosti”, možemo napraviti tri kategorije. Prva, u koju bi spadale samo naučne studije, obeležena je velikom dozom neutralnosti, doslednosti i objektivnosti; to ne znači da je svaka naučna studija uvek dosledna i neutralna ali, zbog poštovanja određenih procedura, neobjektivnost pojedinih naučnih studija ima svoja ograničenja. Druga, u koju bi spadale slobodne enciklopedije, obeležena je kolebanjem i nedoslednošću kada je reč o vezi između različitih pojava unutar istog problema, ali ipak često sadrži veliku dozu objektivnosti. Treća, u koju bi spadali nezavisni intelektualci, izdanja dr-

⁴¹ <http://www.zhr-ucr.ro/>.

⁴² Wikipedija se pokazuje kao prilično usklađen sistem koji u velikoj meri zavisi od nacionalnih interesa zemalja na čijem jeziku se pišu odrednice. Međutim, ovaj sistem nije uvek dosledan i dovoljno centralizovan ili kontrolisan, a njegovi autori nisu uvek usklađeni i informisani. Zato je moguće da u hrvatskoj i holandskoj Wikipediji pod različitim odrednicama nalazimo različite stavove o Karaševcima, kao i da u ruskoj Wikipediji nađemo informacije koje idu na štetu srpskih, a u korist hrvatskih nacionalnih interesa.

žavnih institucija i enciklopedije s jasnom političkom pozadinom, obeležena je velikom dozom pristrasnosti i/ili politizacije. U trećoj grupi čini se da po pristrasnosti prednjače tzv. nezavisni intelektualci, zatim enciklopedije s političkom pozadinom i na kraju izdanja državnih institucija.

Dosadašnja naučna i naučno-popularna istraživanja Karaševaca moguće je sistematizovati putem prepoznavanja i izdvajanja osnovnih tema kojima su se istraživači do sada bavili, odnosno putem izdvajanja izvora na osnovu kojih su vršena istraživanja. Neke od tih tema su obrađene od strane većeg broja istraživača iz više različitih sredina tokom dužeg niza godina, dok su druge samo započete u jednom od radova. U tom smislu su prepoznate sledeće teme tj. sledeći izvori:

- 1) Etnogeneza i/ili poreklo Karaševaca (Radan 1994; Birta 1993 i dr)
- 2) Jezik ili govor Karaševaca (Ivić 1956, Petrovici 1935 i dr)
- 3) Narodne umotvorine, tj. karaševski folklor (Birta 1993; Hategan 2015)
- 4) Karaševska nošnja (Maluckov 2000)
- 5) Narodni običaji (Uskatu Radan 2014; Radan/Uskatu 2012)
- 6) Politika identiteta (Cretan i dr. 2014)
- 7) Materijalna kultura (Sikimić 2016)⁴³

S druge strane, neke teme su samo nagoveštene i tek čekaju obradu. Jedna od njih tiče se fizičko-antropoloških karakteristika Karaševaca. Petrovici govori o fizičko antropološkoj posebnosti Karaševaca u odnosu na većinsko stanovništvo, primećujući da su oni svetliji i krupniji od Rumuna (prema Birta 2017), dok Czirbusz ukazuje na potrebu razdvajanja proučavanja genetskog materijala Karaševaca od proučavanja njihovog kulturnog obrasca (smatra da su bugarskog porekla, ali da im je jezik srpski; prema Birta 2017).

Primetno je da se retorika koja se koristi u istraživačkim radovima i enciklopedijskim odrednicama može tumačiti kroz opoziciju istorijski/aistorijski pristup. Istoricismam je i dalje veoma prisutan u pokušajima da se naučno ili objektivno dokaže ono što naciji iz koje dolazi autor ide u prilog. S istoricismom zajedno ide i oslanjanje na objektivne parametre identiteta (jezik, religija, biologija), odnosno oslanjanje na deskripciju koja se bazira na esencijalizmu i primordijalizmu. Međutim, istoricismam je znatno slabijeg intenziteta nego u prethodnom periodu, i nije više tako dominantan u odnosu na druge pristupe ili paradigme. To se, pre svega, odnosi na savremeni antropološki pristup koji se oslanja na subjektivne parametre identiteta, askripciju, na relaciju prirodu identiteta i na politizaciju identitetske formule koja se zasniva na konstrukcionizmu i interakcionizmu.

⁴³ Iako se bavi lingvističkom antropologijom, dakle, tekstovima na karaševskim nadgrobnim spomenicima, ona obrađuje i izgled i strukturu grobalja, kao i njihov položaj.

Na osnovu gore postavljene opozicije moguće je zapaziti dve linije promišljanja, tj. dva načina definisanja i klasifikacije Karaševaca. Kao prvo, imamo liniju koja prati način izjašnjavanja na popisu stanovništva, tj. liniju koja se oslanja na formalno-pravni i civilni princip. Ta se linija može označiti kao politička ili politikološka. Kao drugo, postoji linija koja se više oslanja na kombinovani subjektivno-objektivni princip, odnosno koja više uzima u obzir istoriju i obeležja kulture (jezik, religija, običaji) nego aktuelni oblik nacionalnog izjašnjavanja. Ta se linija može označiti kao etnološka, istorijsko-antropološka ili kulturološka. Prva linija neminovno vodi do toga da su Karaševci Hrvati. Druga linija takav zaključak relativizuje i pitanje o njihovoj nacionalnoj pripadnosti ostavlja otvorenim.

U skladu s navedenim, a s obzirom na stepen uticaja na konkretan problem, došlo je do različitih razvojnih linija u raspravama o Karaševcima. Dok srpski autori (Cerović, Radojlović, M. Nedeljković), nemajući drugih argumenata, i dalje primenjuju istorijski pristup i bave se etnogenezom Karaševaca, dotle hrvatski autori ponekad dopuštaju sebi da se komotno odnose prema istoriji, čak ne insistirajući na tome da su Karaševci poreklom Hrvati (Manea-Grgin, Bara). Njihova argumentacija zasniva se na aktuelnom stanju, na subjektivnoj identifikaciji samih Karaševaca, i na određenim kulturnim pokazateljima. Pravna zasnovanost i subjektivni doživljaj samih aktera postaje tako obeležje „govora moći”, dok insistiranje na objektivnim parametrima i historicizmu postaje obeležje „govora nemoći”. Dok u navedenim naučnim studijama, i u Hrvatskoj i u Srbiji, nalazimo obilat i doslednu primenu savremenih teorijskih okvira i koncepata, dotle u naučno-popularnoj literaturi i enciklopedijama i dalje dominiraju stari pristupi (esencijalizam i primordijalizam, pre svega).

Ono što se prilikom analize obrađenih tekstova odmah zapaža jeste da ne postoji opšta saglasnost u vezi s osnovnim informacijama o Karaševcima ni u enciklopedijama, ni u naučno-popularnoj, ni u naučnoj literaturi. Saglasnost ne postoji ni u pogledu njihovog porekla, ni u pogledu moguće klasifikacije njihovog govora. Situacija je znatno ujednačenija, mada ne i adekvatno izbalansirana, u pogledu mišljenja o nacionalnom izjašnjavanju Karaševaca. Granice saglasnosti poklapaju se s nacionalnim granicama, mada se u tom smislu stvaraju i određene nadnacionalne grupacije istraživača koje zastupaju iste ili slične stavove, ili bar slede isti smer razmišljanja (hrvatski i bosanski autori s jedne strane, i srpski i bugarski autori, s druge strane, uslovno govoreći).

Na međunarodnom planu postoji prilično slabo interesovanje naučne zajednice za problem Karaševaca: ovo interesovanje se može ograničiti na Hrvatsku, Srbiju i Rumuniju, i obuhvata svega desetak naučnika iz nekoliko naučnih oblasti. Međutim, u sferi popularne nauke produkcija je znatno veća i obuhvata daleko veći broj zemalja, mada se interesovanje završava na granicama Evrope. Enciklopedija Britanika i Enciklopedija Amerikana Karaševce ne pominju.

Među akterima koji su zaniteresovani za ovu temu u Hrvatskoj, odnosno među Hrvatima, nalazimo isti osnovni stav: Karaševci su Hrvati. Razlike se među pomenutim akterima javljaju u pogledu shvatanja porekla i klasifikacije karaševskog govora. Pojedini hrvatski akteri, između redova, dopuštaju mogućnost da Karaševci nisu etnički Hrvati (Manea-Grgin, Bara). U srpskoj zajednici istraživača Karaševaca situacija je donekle složenija, jer je više pomenutih izvora neodlučno ili uzdržano u pogledu etničkog porekla Karaševaca (Vlahović, Maluckov). Iskaču u tom smislu nezavisni intelektualci i pisci opštih enciklopedija, koji su bliži poziciji zagovaranja odbrane nacionalnih interesa, te su oni čvršći u uverenju da su Karaševci etnički Srbi (M. Nedeljković, Radojlović, Cerović). Svi srpski akteri se, međutim, slažu oko pitanja regionalnog porekla karaševskog govora. U ostalim nacijama ovom pitanju nije posvećena značajnija pažnja i, osim u enciklopedijama, retko se mogu naći pomeni karaševskog imena.

Najveći broj stručnjaka koji se bave Karaševcima su lingvisti ili dijalektolozi. Zato ne čudi što je u okviru svih nacija akcenat na proučavanju karaševskog govora. Ti stručnjaci, međutim, neretko posežu i za istoriografskim, politikološkim i antropološkim analizama izvora koji ne spadaju u njihovu užu specijalnost. Može se reći da je hrvatska naučna i naučno-popularna produkcija o Karaševcima znatno bogatija od produkcija u drugim zainteresovanim zemljama, te da je u njoj tokom poslednjih nekoliko decenija došlo do promena u pogledu odnosa prema problemu Karaševaca. Ta promena dogodila se duž linije uključivanja i isključivanja Karaševaca iz hrvatskog nacionalnog korpusa, i u direktnoj vezi sa širim društveno-političkim procesima. Najstarije hrvatske enciklopedije posle II svetskog rata (*Enciklopedija leksikografskog zavoda* i *Opća enciklopedija*) sve do početka 90-ih godina nisu smatrale za shodno da uvedu odrednicu o Karaševcima. Međutim, *Enciklopedija Jugoslavije* je tu odrednicu uvela još 1962. godine, i to oslanjajući se na rezultate istraživanja mahom srpskih naučnika. Enciklopedije koje su se smatrale hrvatskim nisu davale informacije o Karaševcima, dok je enciklopedija koja je pisana za zajedničku državu (SFRJ) tu odrednicu imala veoma rano. To bi se moglo tumačiti tako da hrvatska elita tada nije smatrala Karaševce delom svog nacionalnog korpusa, tj. da je smatrala da su oni znatno bliži srpskoj naciji. To se otvoreno ne govori, ali se na osnovu korišćene literature i stavova o poreklu, jeziku i kulturi Karaševaca sugerise da su Karaševci veoma bliski Srbima. Na osnovu izveštaja o tome kako je bio organizovan rad na pisanju *Enciklopedije Jugoslavije* može se zaključiti da su hrvatski intelektualci dobrovoljno i u dogovoru sa srpskim intelektualcima prepustili pisanje odrednice o Karaševcima srpskoj intelektualnoj eliti (vidi Visković 1991; Roksandić 2011–2015). Tada još nije bilo aktualizovano pitanje nacionalne pripadnosti Karaševaca, odnosno, bilo ga je nesuvislo postavljati u atmosferi jačanja bratstva i jedinstva jugoslovenskih naroda. Novije hrvatske enciklopedije, s druge strane, veoma su jasno nacionalno određene, i to ne samo

kad je u pitanju nacionalno izjašnjavanje Karaševaca. Sličnu tendenciju i liniju razvoja nalazimo i u srpskim enciklopedijama, s tim što se Karaševci u njima sve više i češće smatraju Srbima. Enciklopedije iz svih drugih balkanskih sredina i centralne Evrope, osim bosanske, pokazuju priličnu dozu opreza po pitanju etničke prošlosti Karaševaca. Sa stavovima autora iz nešto udaljenijih, a time i manje zainteresovanih zemalja, stvar je prilično zamršena: objašnjenja često nisu dosledna, argumentovana i međusobno usklađena. Evidentno je da su pisci odrednice o Karaševcima u enciklopedijama (pre svega na Wikipediji) velikog broja zemalja samo preuzimali tekstove koje su mogli naći u Hrvatskoj ili Srbiji, bez kritičkog promišljanja. U jednom broju enciklopedija, međutim, vidljivo je da su pisci odrednice bili stručnjaci, jer razlikuju činjenice od interpretacija i uzimaju u obzir vremenki sled događaja i širi društveni kontekst⁴⁴.

Iako hrvatska i srpska literatura prednjače po subjektivnosti, ni „stručnjaci” iz drugih sredina nisu potpuno imuni na suptilne politizacije: bugarski pisci wikipedijine odrednice o Karaševcima, na primer, zaobilaze hrvatsku teoriju o poreklu. Pojedini hrvatski autori nemaju dileme u vezi s karaševskim dijalektom, a njihova interpretacija se takođe razlikuje od interpretacije istraživača iz većine ostalih zemalja. Milan Radan, iz *Zajedništva Hrvata u Rumuniji*, tvrdi da je karaševski jezik arhaični hrvatski jezik (vidi Deleanu 1999). Josip Lisac, opet, čini velike napore da dokaže da Karaševci nisu ekavci (Lisac 2012). Za razliku od njih, naučni istraživači iz Rumunije, Srbije, Bugarske i Holandije nalaze da je karaševski govor u stvari dijalekat (timočko-lužnički ili kosovsko-resavski) koji se praktikuje u istočnoj Srbiji, Makedoniji i Bugarskoj (Vermeer 1983; Radan 1994).

Priča o Karaševcima pokušava se uskladiti s prevladavajućim motivima u nacionalnim mitovima i uz pomoć priče o njima pokušava se dokazati ispravnost postojećih stereotipa. Dok se u naučno-popularnim medijima u Hrvatskoj primer Karaševaca koristi kako bi se istakla drevnost i čvrstina hrvatske nacije, istovremeno njime ukazujući i na značaj i ispravnost katoličke vere koja ih je održala, pretežno se oslanjajući na nedvosmislene objektivne pokazatelje (katicizam, popis stanovništva i sl), dotle srpski autori preko primera Karaševaca još jednom utvrđuju da su Srbi nehajni prema svojoj istoriji, prema „svojoj braći”, da su nedovoljno politički obrazovani i nedovoljno mudri, odnosno da su žrtve svetskih zavera koje polako komadaju srpski korpus (Cerović, Radojlović,

⁴⁴ Takav je slučaj sa odrednicom o Karaševcima u Wikipediji na engleskom i italijanskom, gde je konsultovana literatura objavljena u Hrvatskoj, Srbiji i Rumuniji (vidi <https://en.wikipedia.org/wiki/Krashovani>; <https://it.wikipedia.org/wiki/Cara%C8%99oveni>). Taj objektivni ili komparativni pristup nije, međutim, korišćen dosledno. Tako se upoređuje Hrvatska enciklopedija, s jedne strane, i neki naučni rad iz Glasnika etnografskog instituta koji nije imenovan, s druge strane. Odrednica na nemačkom oslanja se isključivo na hrvatsku odrednicu na Wikipediji, navodeći samo to kao izvor (<https://de.wikipedia.org/wiki/Kraschowaner>).

M. Nedeljković). Srpski autori, ili srpskoj teoriji naklonjeni autori (Radan, na primer) u zagovaranju teze da su Karaševci Srbi pretežno se oslanjaju na lingvističke dokaze i pojedine stare kulturne elemente (*slavenje*). Grupa istraživača iz Srbije smešta ovaj problem u diskurs mitologije o nasilnom ili manipulativnom preveravanju izvorno srpskog stanovništva (Radojlović 2016).

Poslednjih decenija naučno-istraživački diskurs o Karaševcima pretrpeo je značajnije promene, i to najviše zbog uticaja društveno-političkih faktora. Posledice tih uticaja mogu se podeliti u nekoliko grupa. Kao prvo, došlo je do spuštanja naučne debate o poreklu Karaševaca sa visokog naučnog, na naučno-popularni nivo. Kao drugo, došlo je do redistribucije moći među naučnim zajednicama različitih zemalja u pogledu mogućnosti proučavanja karaševske kulture i identiteta. Kao treće, došlo je do geografskog sužavanja interesovanja za problem Karaševaca. Kao četvrto, povećao se broj perspektiva prilikom proučavanja. Kao peto, došlo je do izvesne specijalizacije među nacionalnim naučnim zajednicama, odnosno razlikuju se nivoi naučne kompetentnosti koja se koristi prilikom proučavanju Karaševaca. Kao šesto, očuvala se ista struktura disciplinarnog interesovanja za Karaševce. Kao sedmo, došlo je do većeg zatvaranja naučnih proučavanja Karaševaca u nacionalne okvire.

Srpsko-hrvatska debata o poreklu i nacionalnoj pripadnosti Karaševaca, započeta u vreme Vlašića i Erdeljanovića u prvoj polovini XX veka, nastavljena je i početkom XXI veka, s tim da se debata sada vodi na mnogo nižem nivou. Borba za nacionalne interese kroz raspravu o pitanju Karaševaca tako se spustila sa visokog naučnog, na naučno-popularni, pa čak i na amaterski nivo. Srpska strana se u tom sukobu prilično pasivizirala, najviše zbog velike promene koja se među Karaševcima poslednjih decenija dogodila u identifikacijskom smislu. Došlo je do redistribucije moći među naučnim zajednicama različitih zemalja u pogledu mogućnosti proučavanja karaševske kulture. Dok su u prethodnim periodima srpska i rumunska istraživačka zajednica prednjačile kako po broju zainteresovanih istraživača, tako i po broju objavljenih studija, danas se hrvatska nauka izborila za vodeće mesto u tom smislu, dok je većina drugih zainteresovanih naučnih zajednica napustila „bojište”. Drugim rečima, interesovanje za problem Karaševaca geografski se znatno suzilo jer, osim Hrvatske istraživačke zajednice na svim nivoima, srpske zajednice najviše na nivou popularne nauke, i rumunske na najvišem naučnom nivou, problem Karaševaca više nije predmet šire međunarodne rasprave. I dalje su lingvisti i, posebno, dijalektolozi naučni sloj koji je najprisutniji u ovoj raspravi, tako da se očuvala ista struktura disciplinarnog interesovanja za Karaševce. U odnosu na najstariji period proučavanja dogodila se još jedna promena, koja je dovela do povećanja broja perspektiva u pogledu proučavanja Karaševaca. Pojavili su se kredibilni karaševski intelektualci koji su iznutra počeli da sagledavaju i tumače karaševsku kulturu i karaševski identitet. Oni su, međutim, polarizovani, tako da jedni podržavaju

srpsku, a drugi hrvatsku teoriju o poreklu Karaševaca. Ono što je takođe primetno jeste da nema mnogo komunikacije među istraživačima iz različitih sredina, tj. da je pitanje karaševskog identiteta postalo pitanje koje treba naučno razmatrati unutar okvira nacionalne države, i koje služi za jačanje nacionalne svesti.

Zaključak

U ovom radu, koji je samo jedan u nizu radova o identitetima Karaševaca, ponuđen je model analize proučavanja etničkih/nacionalnih identiteta koji, iako može biti dorađivan i usavršavan, pokazuje zadovoljavajuće rezultate koji su podložni proverbi. Akcenat je pomeren od same zajednice koja se proučava na zajednicu istraživača koja o toj zajednici govori. Na taj način dobija se uvid u širi kontekst konstruisanja identitetske formule jedne grupe, a identitet same grupe posmatra se kao tačka sporenja preko koje se manifestuju problemi nacionalnih identiteta svih zainteresovanih aktera. Može se reći da, iako pokazuju izvesne slabosti i izvesna ograničenja, naučne studije ipak predstavljaju najpouzdanije izvore o datom problemu, istovremeno pokazujući najviši stepen nezavisnosti u odnosu na razne društveno-političke uticaje.

Literatura

- Bara, M. 2011. Prešućeni karaševski Hrvati: Karaševci u vojvođanskom dijelu Banata. *Godišnjak za znanstvena istraživanja* 3: 57–84.
- Barbu, O.L., A.C.Gagiu, A.D.Giurca. 2015. The Bulgarian minority in Romania – from integration to assimilation. Case study: Izvoarele. *South-East European Journal of Political Science* III (2): 63–80.
- Bedeković, V. 2008. Karaševski Hrvati u Rumnjskoj: biser hrvatske dijaspore. *Baština* 2 (2): 82–88.
- Berđajev, N. 1991. *O čovekovom ropstvu i slobodi: ogled o personalističkoj filozofiji*. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada.
- Birta, I. 1993. *Karaševci: narodne umotvorine sa etnološkim osvrtom*. Bukurešt.
- Birta, I. 2017. *Karaševci: Kultura i identitet*. Bukurešt (u štampi).
- Cerović, Lj. 1997. *Srbi u Rumuniji od ranog srednjeg veka do današnjeg vremena*. Beograd: Ministarstvo Republike Srbije za veze sa Srbima izvan Srbije.
- Crețan, R, P. Kun and L. Vesalon. 2014. From Carasovan to Croat: The ‘Ethnic Enigma’ of a (Re)Invented Identity in Romania. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 16 (4): 437–458.
- Dančov, N.G. i I.G. Dančov. 1936. *Balgarska enciklopedija*. Sofija: Knigoizdatelstvo St. Atanasov
- Deleanu, M.M. 1999. „Schimburi culturale cu Croatia si croati dupa 1990, interviu cu Milan Radan”. In *Insemnari despre carasoveni*, M. M. Deleanu (ed.), 83–90. Banatica: Resita.

- Enciclopedia Romaniei* 1938– . București: Asociația Științifică Pentru Enciclopedia României.
- Enciklopedija Jugoslavije*. 1962. knjiga V. Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ.
- Enciklopedija leksikografskog Zavoda*. 1959. Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ.
- Enciklopedija srpskog naroda*. 2008. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Erdeljanović, J. 1929. Zašto treba Šokce i Krašovane zvati Srbima a ne Hrvatima – Odgovor g. Petru Vlašiću. *Politika* 21. avgust.
- Gellner, E. 1994. „Nationalism and High Cultures”. In *Nationalism* ed. by J. Hutchinson and A.D. Smith, 63–70. Oxford-New York: Oxford Univeristy Press.
- Hategan, P. 2015. Karaševski Hrvati. *Riječi* 1–4, Časopis za književnost, kulturu i znanost: 5–51. Sisak: Matica Hrvatska.
- Hrvatska enciklopedija*. 1999–2009. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- Illich, I. 1982. *Vom Recht auf Gemeinheit*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Tashenbuch Verlag GmbH.
- Ivić, P. 1956. Jedna doskora nepoznata govorna grupa štokavskog govora: govori s nezamenjenim jatom. *Godišnjak Filozofskog fakulteta* 1: 146–160.
- Lisac, J. 2012. Karaševci nisu ekavci. *Vijenac* 482. <http://www.matica.hr/vijenac/482/Kara%C5%A1evci%20nisu%20ekavci/>
- Kančev, K. 2016. *Teorii i hipotezi za Karašovenite*. <http://literaturesviate.com/?p=28176>
- Mala enciklopedija Prosveta*. 1978. Opšta enciklopedija III izdanje. Beograd: Prosveta.
- Mala enciklopedija Prosveta. Opšta enciklopedija*. 1986. Četvrto izdanje. Beograd: Prosveta.
- Maluckov, M. 1994. Etnološko-istorijska literatura na rumunskom jeziku o Krašovanima i Srbima u Rumuniji. *Temišvarski zbornik* 1: 153–171.
- Maluckov, M. 2000. O svečanoj nošnji Karaševki. *Temišvarski zbornik* 2: 137–159.
- Manea-Grgin, C. 2004. Prilog poznavanju vjerske povijesti karaševskih Hrvata u ranom novom vijeku. *Povijesni prilozi* 23: 57–70.
- Manea-Grgin Castilia. 2008. Hrvatska nacionalna manjina u Rumunjskoj. *Hrvatska revija* 4. <http://www.matica.hr/hr/352/Hrvatska%20nacionalna%20manjina%20u%20Rumunjskoj/>
- Manea Grgin, C. 2012. *Povijest karaševskih Hrvata u rumunjskom Banatu (16.-18. stoljeće)*. Zagreb: FF press.
- Nedeljković, M. 2000. *Leksikon naroda sveta*. Beograd: Srpska književna zadruga – Službeni list SRJ.
- Nedeljković, S. 2007. *Čast, krv i suze: ogledi iz antropologije etniciteta i nacionalizma*. Beograd: Zlatni zmaj.
- Opća enciklopedija*. 1978. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.
- Opća enciklopedija*. 1988. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- Petrovici, E. 1935 *Graiuul carașovenilor. Studii de dialectologie slavă meridională*. București.
- Olujić, I. 2007. „Karaševski Hrvati u Rumunjskoj: jezici i identiteti”. U *Jezik i identiteti*, J. Granić (ur.), 401–411. Zagreb-Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
- Radan, M.N. 1994. Problemi porekla Karaševaka. *Temišvarski zbornik* 1: 147–151.
- Radan Uscatu, Miliana-Radmila, 2014. *Botezul, nunta și funeraliile la carașoveni*. Timișoara: Editura Universității de Vest.

- Radojlović, V. 2016. *Srbi katolici: istorijske i društvene okolnosti djelovanja Srba katolika*. <http://vesna.atlantidaforum.com/?p=479>
- Roksandić, D. 2011–2015. „Krležina *Enciklopedija Jugoslavije* između euroskepticizma i euronormativizma”. U *Europa i enciklopedija: kultura i kodifikacija*, ur. V. Bogišić, 167–184. Zagreb: Pravni fakultet sveučilišta u Zagrebu – Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- Samardžija, M. 2004. Hrvatski jezik i Hrvati izvan Hrvatske. *Časopis hrvatskih studija* 3–4: 55–69.
- Sikimić, B. 2016. Jezički pejzaž Karaševaka: nadgrobni spomenici. *Folkloristika* 1–2 (u štampi).
- Vermeer, W. 1983. The Rise and Fall of the Kajkavian Vowel System. *Studies in Slavic and General Linguistics* 3: 439–477.
- Visković, V. 1991. Enciklopedizam Miroslava Krleže. *Radovi Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža* 1: 133–150.
- Vlahović, P. 1984. *Narodi i etničke zajednice sveta*. Beograd: Vuk Karadžić.
- Vlahović, P. 1994. Neke etničke odrednice Krašovana. *Temišvarski zbornik* 1: 137–145.
- Vlašić, P. 1929. Zašto sam naše sunarodnike katolike u Rumunjskoj nazvao Hrvatima – Odgovor g.dr. Jovanu Erdeljanoviću. *Politika* 5. avgust.
- Vulić, V. 1998. Rumunjski Hrvati u pretpreporodnom i preporodnom razdoblju. *Dani Hrvatskoga kazališta: Grada i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu* 24 (1): 567–574.

Izvori

- <http://www.docfoc.com/croats-serbs-or-simply-karasevci-three-ethniconational-identities-within>
- <https://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%88%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8>
- <http://vidovdan.org/2016/09/25/karasevci-krasovani-zaboravljeni-banatski-srbi/>
- https://sr.wikipedia.org/sr-el/%D0%A1%D1%80%D0%B1%D0%B8_%D1%83_%D0%A0%D1%83%D0%BC%D1%83%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B8
- (<http://www.novosti.rs/vesti/planeta.301.html:461873-U-Rumuniji-sve-manje-Srba>;
<http://www.politika.rs/sr/clanak/330412/Srbi-u-regionu/Sve-ih-manje-polozaj-im-sve-bolji>).
- <https://sh.wikipedia.org/wiki/Kra%C5%Alovani>
- https://sh.wikipedia.org/wiki/Clocotici,_Lupac
- https://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%88-%D0%A1%D0%B5%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BD_%D0%BE%D0%BA%D1%80%D1%83%D0%B3
- https://sh.wikipedia.org/wiki/Enciklopedija_Jugoslavije
- <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=33778>
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Kara%C5%Alovski_Hrvati
- <https://hr.wikipedia.org/wiki/Kara%C5%Alevo>
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Kara%C5%Alovski_dijalekt

- https://bs.wikipedia.org/wiki/Kara%C5%A1evski_Hrvati
https://ro.wikipedia.org/wiki/Comunit%C4%83%C8%9Bi_etni%C3%AEn_Rom%C3%A2nia
https://ro.wikipedia.org/wiki/Croa%C8%9Bii_din_Rom%C3%A2nia
https://ro.wikipedia.org/wiki/Clocotici,_Cara%C8%99-Severin
<https://ro.wikipedia.org/wiki/Cara%C8%99oveni>
<http://ro.unionpedia.org/Cara%C8%99oveni>
<https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%88%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%B8>
https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%B8_%D0%B1%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8
https://en.wikipedia.org/wiki/Bulgarians_in_Romania
<https://de.wikipedia.org/wiki/Kraschowaner>
<https://de.wikipedia.org/wiki/Cara%C8%99ova>
<https://en.wikipedia.org/wiki/Krashovani>
https://en.wikipedia.org/wiki/Croats_of_Romania
<https://en.wikipedia.org/wiki/Cara%C8%99ova>
<https://en.wikipedia.org/wiki/Lupac>
<https://it.wikipedia.org/wiki/Cara%C8%99oveni>
<https://fr.wikipedia.org/wiki/Carashov%C3%A8nes>
<https://hu.wikipedia.org/wiki/Krassov%C3%A1nok>
<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%88%D0%B5%D0%B2%D1%86%D1%8B>
<https://nl.wikipedia.org/wiki/Krasjovanen>
<https://nl.wikipedia.org/wiki/Cara%C8%99ova>
<http://slavia-slavialand.tripod.com/slavialand14/slavialand14.html>
<http://www.cyclopaedia.info/wiki/Krasovani>
<http://www.slider.com/search.html?s=&q=krasovani>
<http://www.carasova.net/>
<http://www.zhr-ucr.ro/>
<http://evrsac.rs/index.php/vesti/item/11408-karasevci-krasovani-zaboravljeni-banatski-srbi>
<https://sh.wikipedia.org/wiki/Kra%C5%A1ovani>
<http://www.bor030.net/forum/nauka-religija/karasevci-srbi-iz-timoke-krajine-u-rumuniji/>
<http://srbin.info/2014/12/05/jedna-zaboravljena-srpska-grupa-krasovani/>
<http://srbin.info/2014/12/05/jedna-zaboravljena-srpska-grupa-krasovani/>
<http://srbin.info/2014/12/05/jedna-zaboravljena-srpska-grupa-krasovani/>
<http://srbin.info/2014/12/05/jedna-zaboravljena-srpska-grupa-krasovani/>
<http://www.historiografija.hr/prikazi.php?id=235987>
http://gorila.jutarnji.hr/vijestigorila/gorila_vijesti/hrvatska_i_svijet/svijet/hrvati_u_rumunjskoj/
http://istorijabalkana.yuku.com/topic/947/Krasovani-Pitanje-za-Peruna#.WE_1KY3N8us

<http://croexpress.eu/vijest.php?vijest=3983>
<https://bib.irb.hr/prikazi-rad?&rad=571434>
<https://www.amazon.com.br/Naselenie-Rum%C5%ADniya-Banat%C2%B7ski-Balkanski-Banat%C2%B7ska/dp/1233989782>
https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%B8_%D0%B1%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8
<https://en.wikipedia.org/wiki/Lupac>
<https://en.wikipedia.org/wiki/Cara%C8%99ova>
http://www.ustaski-pokret.com/html/karasevski_hrvati.html
<http://www.docfoc.com/croats-serbs-or-simply-karasevci-three-ethnical-national-identities-within>
<http://direktno.hr/en/2014/dijaspora/46265/U%C4%8Denici-pripadnici-hrvatske-manjine-prvi-puta-u-domovini-svojih-predaka.htm>; http://gorila.jutarnji.hr/vijestigorila/gorila_vijesti/hrvatska_i_svijet/svijet/hrvati_u_rumunjskoj/
<https://www.youtube.com/watch?v=h9GtOiBaKk0>
https://www.youtube.com/watch?v=Duxfqa02_vE
<http://www.vecernji.hr/hrvatska/josip-bozanic-da-nije-crkve-i-svecenika-hrvati-u-rumunjskoj-ne-bi-se-odrzali-1023872>

Saša Nedeljković

Department of Ethnology and Anthropology,
Faculty of Philosophy, University of Belgrade, Serbia

*Discursive practices on the Krashovani in South-eastern Europe
in the light of international relations*

The paper analyses the attempt to construct a dominant discourse on the Krashovani in South-eastern Europe, or rather, the inter-relationship between discursive practices about said community in different states that show interest in it. This ethnic community has great symbolic, and as such, political potential which can be used to reinvigorate the national mythologies of interested nations. Through a comparative analysis of scientific discussions and popular-scientific literature, an attempt is made at recognizing, abstracting and systematizing all factors, means and strategies which are used for this purpose. Special focus has been put on the changes in dominant paradigms – the relationship between an historical and an ahistorical approach.

Key words: Krashovani, South-eastern Europe, public discourse, encyclopaedias, scientific discussions, nationalism

*Pratiques discursives sur les Carashovènes de l'Europe du Sud-Est
dans la lumière des rapports interethniques*

Dans cet article est analysée la tentative de construire le discours dominant sur les Carashovènes de l'Europe du Sud-Est, c'est-à-dire le rapport existant entre les pratiques discursives sur la communauté en question dans les différents pays qui manifestent de l'intérêt pour elle. Cette communauté ethnique a un grand potentiel symbolique, et par conséquent politique, qui peut être utilisé pour la revitalisation de la mythologie nationale des nations intéressées. À travers l'analyse comparative des débats scientifiques et de la littérature de vulgarisation scientifique nous avons tenté de reconnaître, de distinguer et de systématiser tous les facteurs, les moyens et les stratégies qui sont utilisés en ce sens-là. C'est particulièrement un changement survenu dans l'utilisation des paradigmes dominants qui a été suivi, c'est-à-dire le rapport entre l'approche historique et anhistorique.

Mots clés: Carashovènes, Europe du Sud-Est, discours public, encyclopédie, débats scientifiques, nationalisme

Primljeno / Received: 8.06.2017

Prihvaćeno / Accepted: 26.09.2017.